

რევაზ შეროზია

ბიორგი მერჩულის ენობრივი პოლიტიკის
საკითხისათვის

“ქართლის ცხოვრება”, სხვა საისტორიო, საეკლესიო წყაროები, ძველი ქართველური მწერლობა, მათ შორის “გრიგოლ ხანძთელის ცხოვრება” ნათლად გვიჩვენებენ საქართველოს პოლიტიკურ გაერთიანებამდე არსებულ სურათს:

საუკუნეების მანძილზე საქართველოს ხშირი პოლიტიკური დანაწევრების მიუხედავად ქართველი ერი **განუწყვეტლივ** ინარჩუნებდა სარწმუნოებრივ-კულტურულ ერთიანობას. ამ ერთიანობის დამცველი, გარანტი ერთიანი ენობრივი სისტემა (“მსოფლხედვა”) იყო.

დამპყრობლის მიერ საქართველოს რომელიმე კუთხის (რეგიონის) ანექსია არასოდეს ნიშნავდა ამ კუთხის (მცხოვრებთა) ჩაპოცილებას საერთო, ეროვნული ფასეულობებისაგან, უპირველესად კი, საერთო ენობრივი სივრციდან გამოყოფას, ან მის მიმართ გაუცხოებას. ეკლესია (ღვთისმსახურნი) თავიდანვე უზრუნველყოფდა მოსახლეობისათვის ქრისტეს მცნებათა ქართველური ენით მიტანა-განმარტებას.

შენიშვნა: I-IV საუკუნეების საქართველოში ჩამოყალიბებული ეკლესია, ექვგარეშეა, ქართულენოვანი უნდა ყოფილიყო, ბერძნულენოვანი ღვთისმსახურება, ცხადია, მოსახლეობისათვის გაუგებარი იქნებოდა. ეს ეხება ქრისტიანობის გავრცელების დასაწყისსაც და მომდევნო საუკუნეებსაც.

ამა თუ იმ ენობრივი სისტემის მფლობელი ხალხი, რომელიც ჯერ არ ჩაბმულა ზოგადსაკაცობრიო აზროვნებისა და მისი ხელოვნებისა და მწერლობის რეალიზაციის ფერხულში, ერად არ არის ჩამოყალიბებული. ნებისმიერი ფორმა წერითი აზროვნებისა (რელიგიური, საისტორიო, მხატვრული), უპირველესად, საკითხის განზოგადებას გულისხმობს. ენობრივი სისტემა, რომელიც ამ მიზნით იქნა გამოყენებული და რომელმაც მწერლობის (ფართო გაგებით) სახე შექმნა, მის მფლობელ ხალხს ერთიან, შეკრულ-შედუღებულ ერად ჩამოაყალიბებს. ამიტომ უნდა ვიფიქროთ, ქართველი ერი ფარნავაზის (უფრო სწორი იქნებოდა: ქუჯი-ფარნავაზის) დროსათვის უკვე ფორმირებულია, რამდენადაც, სულ მცირე, საისტორიო მწერლობა ამ ეპოქისათვის უკვე შექმნილია (“ქართლის ცხოვრებაში” არაერთგზის მითითებული “ძველი მატთანე” ამას უნდა ადასტურებდეს). ეს რომ ასე არ ყოფილიყო, ქრისტიანული ლიტერატურის თარგმნისათვის ნიადაგი წინა საუკუნეებში არ შემზადებულიყო, ვერც ეკლესია იქნებოდა ეროვნული (ქართველური) და ქვეყნის პოლიტიკური დაქსაქსვაც ცალკეულ კუთხეებს გაუცხოებისაკენ უბიძგებდა. თუ არა ენობრივი ფაქტორის ეს უდიდესი გამაერთიანებელი ძალა (ქრისტიანული მრწამსით გამსჭვალული ქართველური ეკლესიის მიერ მომარჯვებული), საუკუნეების მანძილზე საქართველოს მიმართ წარმოებულ დამპყრობითი ომების ქარიშხალი გადარეცხავდა ყველაფერს ეროვნულს, ქართველურს.

ქრისტიანობა საქართველოში, როგორც ცნობილია, მისი დასავლეთი (შავი ზღვისპირეთი) ნაწილიდან გავრცელდა პირველი მოციქულების მიერ. საბოლოოდ კი წმინდა ნინოს შემოსვლამ დააგვირგვინა ჩვენთვის ასე მნიშვნელოვანი პროცესი. მნიშვნელოვანი კი იმიტომ, რომ ქართველი ხალხის ბუნებას ყველაზე მეტად სწორედ ქრისტიანულ მრწამსში ჩადებული სულიერი ფასეულობანი ესადაგებოდა. ამიტომაც ბუნებრივად და ძალდაუტანებლად მიიღეს ჩვენმა წინაპრებმა ქრისტეს მცნებები. ამაზე უნდა მიუთითებდეს “ქართლის ცხოვრებაში” დაცული ერთი ეპიზოდი, რომელიც ანდრია პირველწოდებულის შემოსვლასა და მოსახლეობის მიერ ქარისტიანობის მიღებას უკავშირდება:

“ზოლო ვითარცა ესმა მეფესა ადერკის მეგრელთაგან სჯულისა დატეგება, განუწყრა და წარავლინა ერისთავნი მისნი, და იძულებით კულადვე მიაქცივნა მეგრელნი და დამალნეს ხატნი და ჭუარნი, და შერისხნა მეფე ადრეკი ერისთავსა კლარჯეთისასა, რომელ მშუდობით განუტევა ანდრია მოციქული”.

ეს მონაკვეთი ყურადღებას იქცევს: 1. ჩანს, რომ ქრისტიანობა ძალდაუტანებლად გავრცელდა უბრალო მოსახელობაში, მათ “დამალნეს ხატნი და ჭუარნი” მიუხედავად პატრონთაგან დასჯის საშიშროებისა; 2. მეფე ადრეკი “განუწყრა” მეგრელებსა და კლარჯელებს, რაც იმის დამადასტურებელია, რომ ეს ორივე მხარე მას ემორჩილებოდა. სურათი არ იცვლება მირიანის დროსაც (რომ არაფერი ვთქვათ ვახტანგ გორგასლის მმართველობაზე), რაც გვიჩვენებს, რომ პირველი მოციქულების მოღვაწეობა მხოლოდ დასავლეთ საქართველოში არ ვრცელდებოდა. ასევე, წმინდა ნინოს მიერ “ქართლის მოქცევა” არ შემოიფარგლებოდა მხოლოდ აღმოსავლეთ საქართველოთი (ვრცლად ამის შესახებ იხ. მიტროპოლიტი ანანია ჯაფარიძე 2010; დ. შავაინიძე, ლ. ხაჭაპურიძე, 2013), რადგან “...მეფობდა მირიანი მუნ ქართლს, რანს, ჰერეთს და მოვაკანს, და აქუნდა ეგრისიცა ვიდრე ეგრისწყლამდე” (“ქართლის ცხოვრება”).

“მოქცევაჲ ქართლისაჲ” ერთ საინტერესო ცნობასაც გვაწვდის: ნათლისღების დრო როცა დადგა, მირიანმა თავისი სამეფოდან ყველა იხმო. მემატიანე ჩამოთვლის, თუ ვინ, რომელმა კუთხემ თქვა უარი ქრისტიანობის მიღებაზე. ჩამოთვლილთა შორის არიან მირიანის სიძე ფეროზი (რანის მმართველი) და სხვები. დასახელებულთა შორის არ არის ეგრისი, კლარჯეთი თუ სხვა რეგიონები, რაც იმაზე მიუთითებს, რომ მირიანის სამეფოში ურჩთა გარდა ყველამ ნათელილო.

შენიშვნა: მიუღებელია მსჯელობა, თითქოს ეგრისში ქრისტიანობის სახელმწიფო რელიგიად გამოცხადება მოხდა VI საუკუნის I ნახევარში (პ. ინგოროყვა, გიორგი მერჩულე, 229). ასეთ შემთხვევაში, პირველი მოციქულების დროიდან ვახტანგ გორგასლის მმართველობის ბოლომდე პერიოდს ყურადღება არ უნდა მივაქციოთ.

ქართველური ეკლესიის მთლიანობაზე, აღმოსავლეთ-დასავლეთის ერთიანობაზე როცა ვსაუბრობთ, მხედველობაში გვაქვს, ერთი მხრივ, აღმოსავლელი და დასავლელი საეკლესიო მოღვაწეების ერთობლივი ძალისხმევა სარწმუნოების, ქვეყნის განსამტკიცებლად (ტ. ფუტკარაძე, 2005). ამ ერთიანობის დამამტკიცებელია ისიც, რომ ანდრია სალოსის ცხოვრების “დედანი ოდიშს დაწერილ იყო”, რადგან ამას ანდერძში აღნიშნავს ტექსტის XI საუკუნეში გადამწერი (თ. ბერაძე, 1993), მეორე მხრივ, ენობრივი ფაქტორი, - შეუძლებელია საქართველოში ჰერაკლე კეისრის ლაშქრობის მერე დასავლეთი საქართველოს ეკლესია ბერძნულენოვანი გამბდარიყო და **ქართველური მოსახელობისათვის** ღვთისმსახურება უცხო ენაზე წარმართულიყო. ასეთ შემთხვევაში მეგრულ-

ლაზური და სვანური მეტყველებები სავსე უნდა იყოს ბერძნიზმებით (შდრ., ოთხი საუკუნის მანძილზე ლაზურში შემოსული თურქიზმების დიდი რაოდენობა). ყოველ შემთხვევაში, დასავლურ ქართველურ მეტყველებებში უნდა ფიქსირდებოდეს უფრო მეტი ასეთი ლექსემები, ვიდრე აღმოსავლურში ან საეკლესიო-სალიტერატურო ენაში. ეს კი ასე არ არის. საინტერესოა, რომ ერთი ყველაზე მნიშვნელოვანი ქრისტიანული ტერმინის, **აღდგომის** ექვივალენტი მეგრულ მეტყველებაში არის **თანაფა** (გათენება, სვანური თანაფ). იგი წარმოქმნილია იმ დროსთან მიმართებით, როცა ნახეს ქრისტეს აღდგომა. უნდა ვიფიქროთ, რომ **თანაფა** ფორმამ ეკლესიური მნიშვნელობა შეიძინა მანამდე, სანამ ქართველურ ეკლესიაში ტერმინი **აღდგომა** დამკვიდრდებოდა (სავარაუდოა, რომ ტერმინი **ქირსეც** ასევე უსწრებს **შობა** ფორმას.)

“აბო თბილელის წამება” და “გრიგოლ ხანძთელის ცხოვრება” საქართველოსა და მისი ეკლესიის ისტორიის თვალსაზრისით ერთ ჭრილშია განსახილველი, - პირველის გაგრძელებაა მეორე და ისინი ერთმანეთს ავსებენ.

იოანე საბანისძის მონათხრობში ერთი ეპიზოდი იქცევა ყურადღებას: ნერსე ერისთავმა თავისი ოჯახი აფხაზეთს გახიზნა. გრიგოლ ხანძთელი, რომელიც ნერსეს ოჯახის წევრი იყო და ამ დროისათვის 18-20 წლის ჭაბუკი უნდა ყოფილიყო, სავარაუდოდ, მათთან ერთად იმყოფებოდა. ამდენად, ის ალბათ კარგად იცნობდა აფხაზეთის (ეგრისის) სამეფო კარსაც და იქაურ საეკლესიო ცხოვრებასაც.

გიორგი მერჩულე გვთვლება, რომ თვედორესა და ქრისტეფორეს ეკლესიების დამოუკიდებლად შენების დიდი სურვილი ჰქონდათ. ამ სურვილს ისინი **ერთნაირად** მიჰყავს როგორც აფხაზეთში (ალბათ, გრიგოლის ნაამბობის გათვალისწინებით?), ისე სამცხეში. ეს იმას უნდა ნიშნავდეს, რომ მათთვის აფხაზეთი და სამცხე (ან: საქართველოს ნებიმიერი კუთხე) თანაბარი მნიშვნელობისაა, ორივე მათი საეკლესიო მოღვაწეობის **კანონიერი** ადგილია...

გიორგი მერჩულის ცნობილი სიტყვები, “ქართლად ფრიადი ქუეყანად აღირაცხების...” იმაზე მიუთითებს, რომ საქართველოს აღმოსავლეთ-დასავლეთის ეკლესია ერთიანია და მის ცხოვრებას სწორედ ერთი ქართველური ენა წარმართავს.

ქართველურმა ენამ და ეკლესიამ უზრუნველყო ბერძნულ-ბიზანტიური, სპარსული, არაბული, თურქულ-მონღოლური, რუსული აგრესიების გაძლება და საკუთარი სახის შენარჩუნება, ვერც ერთმა ენამ ვერ შეძლო ქართველური სისტემის დამარცხება; ეკლესიის შინაგანი, რწმენაზე დამყარებული სიმტკიცე ის ციხე-სიმაგრე აღმოჩნდა, რომელსაც ქართველობა თავს აფარებდა არამართო გარეშე მტრებთან ბრძოლისას, არამედ შინაური მტრის (გაუტანლობის, დაქსაქსულობის, შურის, “ციდამტკავლური ხედვის”...) შემოტევების დროსაც; ქართველური ენით დანახული ქრისტე გახდა ქართველობის გადამრჩენი.

დამოწმებული ლიტერატურა

მიტროპოლიტი ანანია (ჭაფარიძე), 2010 - მიტროპოლიტი ანანია (ჭაფარიძე), საქართველოს საეკლესიო კანონების კრებული, თბ., 2010.

დ. შავიანიძე, ლ. ხაჭაპურიძე, 2013 - დ. შავიანიძე, ლ. ხაჭაპურიძე, დასავლეთ საქართველოს საეკლესიო ენის საკითხისათვის VI-VII საუკუნეებში, ქართველური

მემკვიდრეობა, ტ. XVII, ქუთაისი, 2013.

თ. ბერაძე, 1993 - თ. ბერაძე, "მეგრელი", "სამეგრელო", "ოდიში", კრ. საქართველოსა და ქართველების აღმნიშვნელი უცხოური და ქართული ტერმინოლოგია, თბ., 1993.

ტ. ფუტყარაძე, 2005 - ტ. ფუტყარაძე, ქართველები, წიგნი I, თბ., 2005.

REVAZ SHEROZIA

ON GIORGI MERCHULE'S LANGUAGE POLICY

The article discusses the unity of the Church of Georgia in religious and language terms in the East and West of the country (Kartli and Abkhazia) during the first and tenth designation century period.

"Georgian Chronicles", and other historic and religious sources, ancient Kartvelian literature, among them "The Life of Grigol of Khandzta" provides a clear picture of Georgia before its political unification.

In spite of the frequent political segmentation of the country the Georgian nation cherished a constant religious and cultural unity. This unity has been granted by the common language (worldview) system.

Annexing of any region of Georgia to an invading country never led the inhabitants of a subjugated part of Georgia to the separation from its common national values, nor to the alienation to its common language milieu. From the very beginning the Church of Georgia (the clergy) granted the interpretation of Christian faith to its people in Kartvelian (Georgian) language.

The idea that Christianity was proclaimed as a state religion in Egrisi Kingdom in the early half of the IV century is unacceptable (P. Ingorokva). If it were the truth then the period between the first apostles' arrival to the reign of Vakhtang Gorgasali should not be considered.

Giorgi Merchule's famous statement, "Kartli consists of that spacious land in which the liturgy and all prayers are said in the Georgian language", points out the unity of the Georgian Church in the east and the west and that its life is led by only the Georgian language.

Kartvelian (Georgian) language put up stiff resistance to Greek-Byzantine, Persian, Arabic, Turkish-Mongolian and Russian aggressions and maintaining its image. No other language could succeed in defeating the Kartvelian language system. The firmness of the faith emanating from the Georgian Church appeared to serve an impregnable stronghold that sheltered the Georgians not only from the invading enemies but also from the inner adversaries (like envy, treason, disloyalty, disconnection, and political shortsightedness). Christ seen through the Kartvelian language turned out a savior of the Georgian spirit and people.